

הקדמה למסכת אבות שמונה פרקים

מבוא

את ההקדמה השלישית בשלוש ההקדמות פותח הרמב"ם בהסבר לשאלה מדוע הוא רואה צורך לכתוב הקדמה. שני הסבריו שופכים אור על חשיבותו של חיבור 'שמונה פרקים' ועל מטרתו. הם מבהירים מדוע הוא לא מסתפק בפירוש מפורט לכל משנה לאורך המסכת, אלא רואה חשיבות רבה בכתיבת חיבור חדש משלו, כהקדמה למסכת כולה.

א. "יושגו לאדם מהם הקדמות": המפגש עם מסכת אבות הוא הזדמנות מצוינת לגעת בנקודות יסוד המצריכות בירור: "...ואין מקום זה מתאים לדבר בו על הענין הזה, אלא שדרכי תמיד בכל מקום שיש איזה רמז בעניני אמונה אבאר משהו, כי חשוב אצלי להסביר יסוד מהיסודות יותר מכל דבר אחר שאני מלמד" [פירוש המשניות לרמב"ם, מס' ברכות, סוף פרק ט'].

ב. "ויהיו לו גם כן כמפתח למה שאנו עתידים לפרש": הפירוש הנקודתי בכל משנה מוסיף לנו בה עומק ובהירות, אבל בסוף המסכת אנחנו נותרים עם פרטים רבים, ואוסף תובנות מבודדות. ההקדמה מעניקה לנו מבט כולל: היא מסבירה את מבנה האישיות ואת החלקים שהיא כוללת, ומכינה אותנו למסע פנימי, שבו נלמד להכיר את עצמנו במדויק. היא מנסחת את העיקרון המנחה של תיקון המידות ועבודת ה', ואת היעד אליו אנחנו אמורים להגיע. כך מסכת אבות הופכת מרשימה של הדרכות מעשיות לארמון הבנוי לתלפיות, וכל ציווי ודרישה משתבצים להפליא בפסיפס הגדול.

את ההקדמה ניתן לחלק לארבעה נושאים:

ההקדמה מעניקה לנו שרטוט מדויק של מפת הנפש (פרקים א-ג) < כתשתית לעבודת המידות (פרקים ד-ו) < התכלית של תיקון המידות היא הכשרה לנבואה (פרק ז) < כל זה לא יוכל להתממש ללא הביטחון הגמור שיש בחירה חופשית (פרק ח).

לעילוי נשמת

הכלה החסודה

אביטל יהודית ז"ל

בת הרב אייל ואיריס לבית חיון

נבל"ע א' באב תשע"ב

אביטל, בשאיפתה תמיד למצוא את נקודת האמת בכל דבר.

להתבונן, לדעת ולהבין מה רצון ה' מאיתנו בכל רגע, בעדינות, ברגישות ובנועם להתייחס לכל מי שנקרה בדרכה.

אביטל הצליחה להוות מקור אור ודוגמה לאשת חיל בעלת מידות נאצלות, בערה בלהבת אש קודש מתוך שמחה.

בעז"ה יזכו הלומדים להטמיע בתוכם את הלימוד כך שיהפוך ויהיה חלק מהם,

בבחינת "כי שם ה' נקרא עליך"

שיהיו הדברים לעילוי נשמתה הטהורה.

ת.נ.צ.ב.ה.

ביאורים

מסכת אבות היא ייחודית ושונה באופן מהותי משאר המסכתות. השוני שלה מתבטא בשני פנים:

א. קושי - מסכת אבות יכולה להטעות את הלומד במבט ראשון. היא נראית קלה ופשוטה להבנה. אין עליה גמרא עם דיונים מפולפלים וכן אין בה מחלוקות. אך באמת ישנם שני קשיים שעומדים מול הלומד; 1. חוסר הבנה - המושגים שבה משתמשים חכמינו אינם מובנים. ענווה, גבורה ועולם הבא למשל, הם מושגים שעומדים בתשתית עבודת ה' שלנו, אך במקרים רבים אין אנו מבינים לעומק את משמעותם. 2. קושי ביישום - גם אדם שמבין את מושגי היסוד עדיין מתקשה ליישם ולממש אותם בחיים שלו. מסכת אבות מציבה לפנינו ערכים עליונים ומרוממים, אך הגשמת הרעיונות בחיי המעשה היא מלאכה קשה מאוד.

ב. חשיבות - כל המסכתות מלמדות את האדם איך לקיים מצוות. איך לקדש אישה או כמה צריך לשלם אם האדם הזיק את חברו. לעומת זאת מסכת אבות אינה עוסקת רק בפרטי המצוות אלא מביאה את האדם ל"שלמות רבה ולהצלחה אמיתית". היא אינה עוסקת בפרטים אלא בכיוון הרוחני שצריך להדריך את האדם. מסכת אבות תובעת מהאדם להשתנות מבפנים. לתקן את מידותיו ולעמול בלימוד התורה ובדקויות בתלמידי חכמים. לכן אדם יכול להגיע לדרגה הגבוהה ביותר ביהדות, שהיא החסידות שהיא השער לנבואה, רק אם מממש בחייו את הדרכותיה של מסכת אבות.

שתי סיבות אלו הובילו את הרמב"ם להרחיב בפירושו שלו למסכת אבות ואף לכתוב הקדמה שתהווה שער כניסה לעולם פנימי של תיקון הנפש ותתווה תפיסת עולם לעבודת המידות.

גם המתקנים שבחכמי אומות העולם עסקו בתיקון המידות. הרמב"ם מחדש שאומנם התורה ודברי חז"ל הם המדריכים הראשיים לתיקון הנפש, אך יתכנו גם חכמים מאומות העולם שדבריהם בנושא זה מכוונים לדרכה של תורה ולכן אין הוא נמנע מלהביאם ולהעשיר את חיבורו מדבריהם.

הרחבות

• מהי התכלית של עבודת המידות?

האי מאן דבעי למהוי חסידא - לקיים מלי דאבות. התורה צייתה על תיקון המידות בפסוק "והלכת בדרכיו" (דברים כח, ט). "להידמות בפעולות הטובות והמידות החשובות שיתואר בהם האל יתעלה" [ספר המצוות לרמב"ם, מצוות עשה ח]. החשיבות של מידות טובות אינה מסתכמת בתיקון החברה אלא בהזדהות עם מידות ה'. אנו נדרשים להנהיג את העולם האישי שלנו באותה הדרך שבה ה' מנהיג את עולמו (להרחבה: מורה נבוכים ג, נד). לכן, מסכת אבות אינה עוסקת במוסר אנושי פשוט, אלא בדביקות בה' הסוללת את הדרך לנבואה.

• איך אפשר לשלב חכמות של גוים בלימוד תורה?

אלא הם עניינים מלקטים מדברי החכמים... ומדברי הפילוסופים גם כן. "היה הקדוש ברוך הוא מביט בתורה ובאור את העולם" [בראשית רבה א, א]. העולם בכללו אינו זר לתורה, ולכן גם השכל האנושי יכול לתרום להבנתה, ויש מקום לפרש את התורה על פי חכמות הגוים. אמנם, צריך לברור היטב את האוכל מן הפסולת ולכן רבים מגדולי ישראל נמנעו ממלאכה זו (להרחבה: מאמר המחשבות, 'אדר היקר', הרב קוק). גם הרמב"ם העיד על עצמו שהשתמש בחכמות הגוים רק בתור "רקחות, טבחות ואופות, להראות העמים והשרים את יופיה (של התורה)" [איגרת לחכמי לונלי].

שאלות לדיון

הרמב"ם אומר שמסכת אבות מביאה להצלחה אמיתית. לפי אלו קריטריונים אתה מגדיר הצלחה או אנשים מצליחים?

עד כמה נושא הנבואה וחסרונה מעסיק אותנו כחברה? מה אפשר לעשות כדי שנושב ונזכה לה?

הקדמה למסכת אבות ("שמונה פרקים") [פתיחה]

כבר בארנו בפתיחת זה החבור, מה הסבה אשר הניעה המחבר לקבוע זאת המסכתא בזה הסדר, וזכרנו גם כן גדל התועלת בזאת המסכתא. וכבר יעדנו פעמים במה שקדם מזה החבור, שגדבר בזאת המסכתא בעניינים מועילים, ושנאריך בה קצת אריכות. מפני שהיא, אף על פי שתראה מבארת, קלה להבין - הנה המעשה במה שפולח בה אינו קל על כל בני האדם, וגם לא כל עניינה מובנים מבלי פרוש מספיק, עם היותה מביאה לשלמות רבה והצלחה אמיתית. ומפני זה ראיתי להרחיב בה הדבור.

וכבר אמרו, עליהם השלום: "האי מאן דבעי למהוי חסידא" - לקיים מלי דאבות (בבא קמא ל). ואין אצלנו מעלה למעלה מן החסידות אלא הנבואה, והיא המביאה אליה, כמו שאמרו: "חסידות מביאה לידי רוח הקדש" (עבודה זרה כ:). הנה התבאר מדבריהם, שהמעשה במוסרי זאת המסכתא מביא אל הנבואה, מפני שהיא כוללת חלק גדול ממעלות המדות, והננו עתידים לבאר אמתת דבר זה.

וראיתי להקדים, קדם שאתחיל בפרוש הלכה הלכה, פרקים מועילים, ישגו לאדם מהם הקדמות, והיו לו גם כן כמפתח למה שאנו עתידים לפרש. ודע, כי הדברים אשר אמר אותם באלו הפרקים, ובמה שיבוא מן הפרוש, אינם עניינים שחודשתיים אני מעצמי, ולא פרושים שבדיתים, אלא הם עניינים מלקטים מדברי החכמים, במדרשות ובתלמוד וזולתו מחבוריהם, ומדברי הפילוסופים גם כן, הקדומים והחדשים, ומחבורי הרבה בני אדם. ושמע האמת ממי שאמרה. ואפשר שאביא לפעמים מימרה שלמה שהיא לשון ספר מפרסם, ואין בכל זה רע, ואיני מתפאר במה שאמרו מי שקדם, לפי שאני כבר הודיתי בזה, ואף על פי שלא אזכר: אמר פלוני, אמר פלוני, שזו אריכות אין תועלת בה; ואפשר, לפעמים, ששם האיש הוא יכניס בלב מי שאין תבונה בו - שזה הדבר נפסד, ויש בו תוך רע שלא ידעהו. ומפני זה ראיתי שלא לזכר האומר, הואיל וכונתי שתשג התועלת לקורא, ושנבאר לו העניינים הצפונים בזאת המסכתא.

והנני מתחיל עתה בזכירת הפרקים אשר ראיתי להקדימם הנה לפי כונתי, והם שמונה פרקים.

פתיחת זה החבור - הקדמת הרמב"ם לשישה סדרי משנה. **המחבר** - רבי יהודה הנשיא, מחבר המשנה. **זאת המסכתא** - מסכת אבות. **בזה הסדר** - במקומה בסדר נזיקין. **יעדנו** - הבטחנו. **שנאריך בה** - לפרשה. **המעשה במה שפולח בה** - לקיים את ההדרכות שבמסכת אבות. **עם היותה** - של מסכת אבות. **מאן דבעי למהוי חסידא** - מי שרוצה להיות במדרגת חסיד. **לקיים מלי דאבות** - יקיים את הנאמר במסכת אבות. **המעשה במוסרי** - המקיים את ההדרכות שבמסכת. **ממעלות המדות** - רק מי ששלם במידותיו יכול להיות נביא. **עתידים לבאר** - פרק ז' ב'שמונה פרקים'. **הלכה הלכה** - משנה אחר משנה. **שבדיתים** - שהמצאתי לבדי. **וזולתו מחבוריהם** - שאר ספרי חכמינו עד ימי הרמב"ם. **ממי שאמרה** - אף אם מדובר בגוי או אדם שאינו הגון. **שאביא לפעמים** - בלא לציין את מקור הדברים. **אזכר** - אזכיר. **שזה הדבר נפסד** - מכיוון שהאומר הוא אדם שלילי, מן הסתם דבריו אינם נכונים.